

2020

erfgoedwandering

Bommen op Berchem

1940-1945

Heemkring Berchem & Paul Gysen

1 Beeld van de Vrede

We starten de wandeling aan het grasperk bij de ingang van het klooster van de Zusters Annonciaden aan de Grotesteenweg 108 in Berchem. Het **“Beeld van de Vrede” van Agnes Pas stelt een engel met geknakte vleugel voor die naar de hemel kijkt en weerspiegelt een hoopvolle toekomst, zonder geweld.**

Het is één van de twee herdenkingsmonumenten die door het district Berchem in november 2009, 65 jaar na beide rampen, werden ingehuldigd om de slachtoffers van de V-bommen te herdenken. Aan het Ploegsteertplein op de Groenenhoek werd de V2-inslag op de Houtemstraat herdacht met de inhuldiging van een echte uitlaat van een V2-raket die werd opgetuigd om de Berchemse bevolking bewust te maken van de gruwel van de V-bommen.

📍 Ga richting Mortsel en links via de Hogeweg, steek de Driekoningsstraat over en volg de Hogeweg richting Vredestraat. Stop aan de hoek Hogeweg-Vredestraat.

2 Robert Vekemans | Grotesteenweg

Robert Vekemans (°Berchem, 1913) was ingenieur-beroepsluitenant bij het 2e Regiment Genie te Berchem. Bij de 18-daagse Veldtocht in mei 1940 raakte hij krijgsgevangen en werd reeds in oktober 1940 vervroegd vrijgelaten om ingezet te worden bij de wederopbouw in België op de studiedienst van de Antwerpse Zee-diensten in onze haven. Hier deed hij een enorme kennis op van de Antwerpse haven en de haveninstallaties. In april 1941 ging hij bij het verzet en zijn **woning op de Grotesteenweg ter hoogte van de Vredestraat** was een actief weerstandsmidden. Op 4 september 1944 rukte de Britse 11e Pantserdivisie via Brussel en Boom op richting Antwerpen. Vekemans wachtte hen op aan Breendonk om ze in te lichten over de Duitse plannen voor de vernietiging van de Antwerpse haven en de situatie rond de bruggen in Boom en over de Rupel. Hij slaagde er samen met de Britten in om, via een omtrekkende beweging, de Duitse troepen bij de bruggen van Boom in de rug aan te vallen en deze bruggen intact te veroveren. De snelle Britse opmars naar Antwerpen kon worden verder gezet. Op de tank van kolonel Silvertop bereikte hij rond 14.00 uur het centrum van Antwerpen. Dankzij het optreden van **Robert Vekemans aan de bruggen in Boom** werd de haven gered. De intacte verovering van de strategisch belangrijke haveninstallaties van Antwerpen heeft op die manier het verdere verloop van de oorlog ingrijpend beïnvloed.

📍 Volg de Vredestraat langs de pare kant tot aan de hoek met de Patriottenstraat en stop daar.

3 Herberg “De Gouden Leeuw”

Op de hoek van Vrede- en Patriottenstraat (kant Uitbreidingsstraat en Grotesteenweg) stond Herberg **“De Gouden Leeuw”**.

Op 10 mei 1940 rond 06.30 uur vernield een bom van een Ju-87 **“Stuka” duikbommenwerper** de herberg. De bom was bedoeld voor de Geniekazerne. Er vallen 9 doden.

Tijdens het bombardement van 7-8-9 oktober 1914 was **“De Gouden Leeuw”** reeds voor de 1e maal vernield (zie foto).

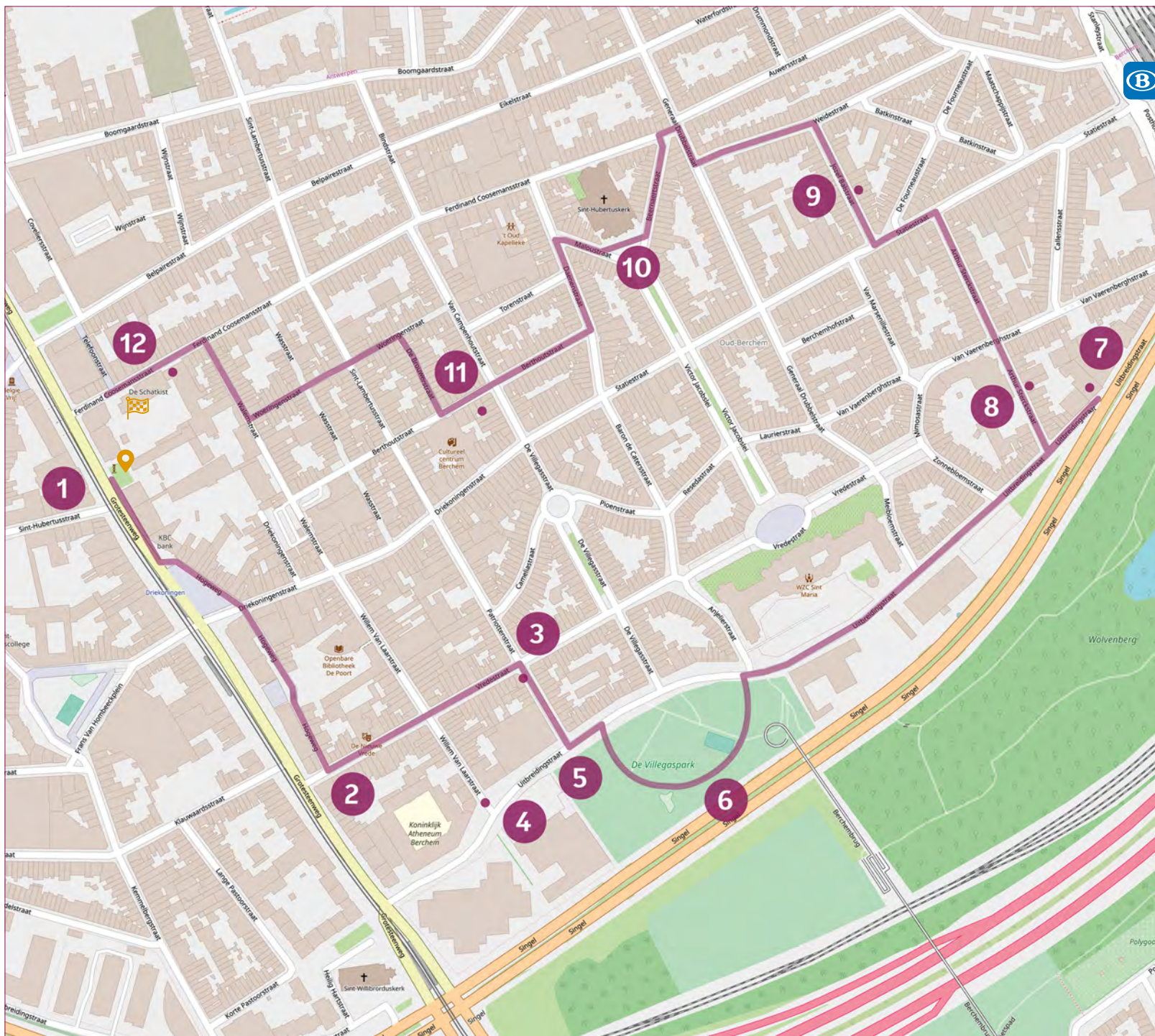
📍 Steek de Vredestraat over, volg de Patriottenstraat richting Singel. Steek de Uitbreidingsstraat over en stop aan de omheining van Freinetschool De kRIng tegenover de Patriottenstraat.

Bommen op Berchem 1940-1945

Wandelhalte

- 1 Beeld van de Vrede
- 2 Robert Vekemans
Grotesteenweg
- 3 Herberg "De Gouden Leeuw"
- 4 Willem Van Laar en KAB
- 5 Geniekazerne
- 6 Berchemse Poort
- 7 Uitbreidingstraat 390
Duits luchtafweergeschut
- 8 De Biekorf en
Brouwerij Het Anker
- 9 Jozef Balstraat
- 10 Sint-Hubertuskerk
- 11 V1-bominslag op
Van Campenhoutstraat
en Berthoutstraat
- 12 V2-raketinslag op
Sint-Joanna-Instituut
en klooster van de
Zusters Annonciaden

4 Willem Van Laarstraat en Koninklijk Atheneum Berchem

De vroegere Poortstraat, werd genoemd naar **Willem Van Laar** (°Antwerpen, 1892), leraar en medestichter van het Berchems Atheneum. Hij werd schepen voor onderwijs op 13 januari 1933.

Door de Duitse bezetter uit zijn ambt ontzet en aangehouden onder verdenking lid te zijn van de Witte Brigade, een verzetsgroep, werd hij na een kort verblijf in de gevangenis van Antwerpen, gedeporteerd naar het concentratiekamp van Schandelah in Duitsland als dwangarbeider. Hij bezweek aan uitputting tijdens massatransport op een goederentrein tussen 10 april en 13 april 1945. Hij werd begraven in een bos bij Ludwigslust (D), 150 km verder ten noorden van Schandelah.

Het **KAB of Koninklijk Atheneum Berchem** was een bron van verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog. Vele studenten en leerkrachten hebben zich verdienstelijk gemaakt in het verzet, 16 onder hen hebben de oorlog niet overleefd. **Blijf op deze halte.**

5 Geniekazerne

De kazerne van het 2de Regiment Genie of Kazerne 8/9, behoorde tot de **Brialmont-omwalling** en werd gebouwd tussen 1860 en 1864. Deze saillant bestond uit Geniekazerne, Brilschans en 2 poorten, de Berchemse Poort en de Mechelse Poort. In 1914-1918 en 1940-1944 werd de kazerne gebruikt door het Duitse leger. In WO II was er naast een onderhoudsdienst voor Duitse militaire voertuigen in de kazerne, ook een Luftwaffe-bakkerij in de Brilschans. Tijdens de bevrijding werd de kazerne leeggeplunderd. Van september 1944 tot mei 1945 deed de kazerne dienst als **interneringskamp voor verdachten van collaboratie**. Ze was in dienst van het Belgische Leger tot in 1949.

Ga verder langs de Uitbreidingstraat en sla rechts de ronde weg van het De Villegaspark in. Stop op de parkeerweg ter hoogte van De Villegasstraat.

6 Berchemse Poort

De Berchemse Poort lag links van de kazerne en recht tegenover De Villegasstraat. Ze gaf

toegang tot een houten brug met daarachter een asweg. Het was een **binnenweg** naar de oefenpleinen van de Genie, Groenenhoek, het stadion van Berchem Sport (nu Ludo Coeck-stadion), de hoeses op het Rooi en Mortsel.

In WO II kwamen er bij hevige luchtafweer soms families slapen in de Berchemse Poort.

Volg de ronde weg verder door het park tot aan de Uitbreidingstraat en ga rechts richting Berchem Station. Ga tot aan het pand op Uitbreidingstraat 390.

7 Uitbreidingstraat 390 | Duits luchtafweergeschut

Op het nummer 390 in de Uitbreidingstraat was vroeger een magazijn gevestigd van Kruidenierszaak "**De Biekorf**". Op 10 mei 1940 kwamen er tijdens het luchtbombardement enkele brandbommen op terecht en het gebouw brandde volledig uit. Volgens een getuige stond er tijdens WO II, Duits luchtafweergeschut of "**Flak**" (Flugabwehrkanone). Dit is volgens officiële gegevens een mobiele Flak van het kaliber 2 cm of 3 cm.

Ga terug in de Uitbreidingstraat en dan rechts de Arthur Sterckstraat in. Stop aan nr. 48.

8 De Biekorf en Brouwerij Het Anker

In de Arthur Sterckstraat 48 waren de kantoren met magazijn van “De Biekorf” gevestigd, een keten van kruidenierszaken in Antwerpen en omgeving. Het hoofdgebouw was verbonden met het achterliggende magazijn in de Uitbreidingstraat 390.

Op de hoek van de Arthur Sterckstraat en de Van Vaerenberghstraat was vroeger **Brouwerij De Preter-Lauwers**. In 1884 richtte Gustave De Preter hier de **Brouwerij “Het Anker”** op, een kleine brouwerij die tot de jaren 1950 actief bleef. Nu is er sinds 1998 het Woonzorgcentrum Cleo gevestigd.

Bij de bevrijding op 4 september 1944 werden er tegen de avond in de brouwerij veldkeukens geïnstalleerd door de Engelsen.

Volg de Arthur Sterckstraat tot in de Statiestraat. Ga links tot aan de oversteekplaats voor voetgangers en steek de Statiestraat over. Rechts van de oversteekplaats bevindt zich de Jozef Balstraat. Blijf op de onpare kant van de Jozef Balstraat en stop tegenover de school.

9 Jozef Balstraat

Rond 05:30 uur op **10 mei 1940**, bij het begin van onze WO II, vliegen de eerste Duitse Heinkel He-111 **bommenwerpers boven Berchem**. Ze droppen kleine **staafbrandbommen van het type B1 van 1 kg gevuld met thermiet**, een mengsel van een metaalpoeder en een fijn verdeeld metaaloxide, dat extreem heet kan branden. In de Jozef Balstraat kwamen brandbommen terecht op enkele huizen aan de pare kant van de straat met hevige branden tot gevolg. Tijdens de bevrijding op 4 september 1944 vallen er 2 doden wanneer een Duitse soldaat in het wilde weg een koppel neerschiet dat net buitenkwam nadat ze al in alle euforie hun Belgische driekleur iets té voorbarig hadden buitengehangen.

Ga verderop links de Weidestraat in ga richting kerk. Steek de Generaal Drubbelstraat over en ga rechts richting Ferdinand Coosemansstraat. Ga links de Beernaertstraat in tot op het plein voor de Sint-Hubertuskerk.

10 Sint-Hubertuskerk

De stichting van de **Sint-Hubertusparochie** in Berchem gaat terug tot de 19e eeuw.

Een nieuwe kerk, zou de zopas gebouwde kapel vervangen. De werken voor de kerk startten in september 1912 en ze wordt pas ingewijd in 1924. Ze is opgetrokken in baksteen met sober gebruik van natuursteen en was met spitsoren 70 meter hoog. Op **10 maart 1941**, in WO II, werd op bevel van de Duitsers de **spits van de kerktoeren afgebroken** en het torendak verlaagd. De toren lag in het verlengde van het **vliegveld van Deurne** en te gevaarlijk voor de landende Duitse vliegtuigen. De 4 kleine torentjes waren in feite nog te hoog maar mochten blijven staan. De afbraak was voltooid op 5 april 1941.

De crypte onder de Sint-Hubertuskerk werd tijdens de oorlogsjaren ingericht als **schuilkamer voor de parochianen**.

Ga vanaf het plein voor de Sint-Hubertuskerk rechts de Maloustraat in. Neem links de Daenenstraat, ga voorbij de Torenstraat en dan rechts de Berthoutstraat in. Stop aan het kruispunt met de Van Campenhoutstraat.

11 V1-bominslag op Van Campenhoutstraat en Berthoutstraat

Op woensdag **14 maart 1945** zouden de zoveelste Berchemse slachtoffers van de vliegende bommen vallen. Vanuit de regio Oldenburg-Cloppenburg (Nedersaksen) bij Bremen (Duitsland) wordt door het Duitse Flakregiment 155 (W) een **V1** afgevuurd op 337 km afstand van hier. Ongeveer 31 minuten later om 08.29 uur stopt het brommende geluid van de pulserende straalmotor. De **“vliegende bom”** stort naar beneden en komt terecht op de hoek van de Van Campenhoutstraat en de Berthoutstraat (kant van Cultuurcentrum Berchem). In de Van Campenhoutstraat zijn er een 5-tal huizen van de kaart geveegd, net zoals in de Berthoutstraat. Van het hoekhuis in de Van Campenhoutstraat en dat ernaast in beide straten staat enkel nog de gelijkvloerse verdieping overeind. Er vallen in totaal **14 doden en 11 gewonden**. Er worden in totaal 13 huizen totaal vernield, 63 huizen onherstelbaar beschadigd en 715 huizen hebben zware tot lichte schade opgelopen.

Steek de Van Campenhoutstraat over en vervolg via de Berthoutstraat. Ga rechts de Brouwerstraat in. Ga links de Woeringenstraat in en dan rechts de Walemstraat in. Ga links de Ferdinand Coosemansstraat in en ga tot aan de hoofdingang van het Sint-Joanna-Instituut.

12 V2-raket op Sint-Joanna en klooster van de Annonciaden

Het **Sint-Joanna-Instituut** Berchem was in 1848 opgericht door de **Zusters Annonciaden** op de “Fierkensdijk” nabij de Sint-Willibrorduskerk. De school verhuisde in 1864 naar de Bakkerstraat, nu **Ferdinand Coosemansstraat** 15-17.

Om de schoolkinderen op Sint-Joanna te beschermen tegen de vliegende bommen, zijn de lessen sedert oktober 1944 opgeschort. Als de ouders dit willen, kunnen de leerlingen huiswerk komen ophalen en klassikaal verbeteren. Tegen 10 uur zijn de lessen afgelopen.

Op **vrijdag 17 november 1944**, om 11.15 uur in de voormiddag, wordt een **V2-raket** vanuit een bos in Heek vlakbij Burgsteinfurt in Duitsland, afgevuurd richting Antwerpen. Na een vlucht van 210 km komt de raket, 7 minuten later, om **11.22 uur** terecht in de Ferdinand Coosemansstraat. Met een gewicht van 12,5 ton en een springkop van 975 kg explosieven valt de raket tegen een snelheid van 2880 km/uur neer op het klooster. De V2 komt terecht in de keuken, in het hart van het klooster en boort zich door het gebouw tot in de grond en explodeert. Het ganse gebouwencomplex wordt

Zicht op de speelplaats van Sint-Joanna richting Ferdinand Coosemansstraat.

op 1 seconde herschepen in een grote puinhoop en onder die massa liggen 40 kloosterzusters van een congregatie van 41 zusters bedolven, 1 zuster is die dag afwezig. Zowat het ganse gedeelte tussen de hoofdingang aan de Ferdinand Coosemansstraat tot aan de schoolpoort in de Walemstraat is verdwenen. Er vallen in totaal 32 doden waaronder 30 zusters, de huishoudster en de tuinman. Er zijn ook een 20-tal gewonden. Er raken 30 woningen onherstelbaar beschadigd, 100 ernstig beschadigd en 100 licht beschadigd. ☠

Tijdens de erfgoedwandeling 'Bommen op Berchem' nemen we je mee naar Oud-Berchem in de oorlogsjaren 1940-1945. Hoe verliep de eerste oorlogsdag op 10 mei 1940? Hoe beleefde Berchem de terreur van de vliegende bommen en waar vielen ze neer? Wat gebeurde er tijdens de bevrijding op 4 september 1944?

Je wandelt tijdens 'Bommen op Berchem | 1940-1945' langs 12 locaties die een bijzondere betekenis kregen tijdens Wereldoorlog II.

RONDLEIDINGEN

Een rondleiding met gids is zeker een aanrader.

Groepen kunnen een rondleiding aanvragen bij Heemkring Berchem, minstens 3 weken vooraf. Maximaal 25 personen per gids.

Basistarief is 75 euro/gids voor twee uur.

De rondleidingen met gids starten meestal aan het "Beeld van de Vrede" aan het klooster van de Zusters Annonciaden, Grotesteenweg 108 in 2600 Berchem. Een andere startlocatie is mogelijk na afspraak.

Afstand: 3,0 km | Duurtijd: 90-120 minuten

INFO & RESERVATIE

Heemkring Berchem & Zoldermuseum "Schaliënhoeve" Berchem

Auwersstraat 34 | 2600 Berchem

tel. 03 292 51 15 | wandeling@heemkringberchem.be

www.heemkringberchem.be

D/2020/14911/3

© 2020 Heemkring Berchem & Paul Gysen

Heemkring Berchem
Lokaal Erfgoed en Geschiedenis

